

BOSNA HERSEK İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

Prof. Dr. Rona AYBAY*

GİRİŞ

Dayton-Paris Anlaşmaları veya kısaca Dayton Anlaşmaları¹ diye anılan uluslararası hukuk belgeleri, dört yıl süren savaşımlardan sonra Bosna Hersek'te kalıcı bir barışa ulaşılması için, insan haklarına saygının yaşamsal önemi olduğunu belirtmiştir (madde VII).

Dayton Anlaşmalarının tarafları şunlardır:

Bosna-Hersek Cumhuriyeti, Hırvatistan Cumhuriyeti ve Yugoslav Federal Cumhuriyeti, 29 Ağustos 1995 tarihli anlaşma uyarınca, Yugoslav Federal Cumhuriyetinin *Republika Srpska*² adına da imza koyma yetkisi kabul edilmiştir. Tarafların yanısıra, "tanık" sıfatıyla da şu devletler Anlaşmaları imzalamıştır; A.B.D., Almanya, Fransa, İngiltere (Birleşik Krallık). Rusya Federasyonu (Anlaşmanın Birinci Ekini³ dışarda bırakarak imzalamıştır). "Avrupa Birliğinin Özel Müzakerecisi (Negotiator)" de "Tanık" sıfatıyla imza koymuştur.

Dayton-Paris Andlaşmaları, bir Genel Çerçeve Andlaşması ile 11 Ek'ten oluşmaktadır. "Bosna Hersek'te Barış için Genel Çerçeve Andlaşması" başlıklı ana metnin VII

* Bosna Hersek İnsan Hakları Mahkemesi Yargıcı

1 Dayton-Paris Andlaşmaları diye anılan "Bosna-Hersek'te Barış için Genel Çerçeve Andlaşması" ve Ekleri, A.B.D.'nin Ohio Eyaletindeki Dayton'da, Hava Kuvvetlerinin bir üssünde parafe edilmiş (21 Kasım 1995) ve Paris'te imzalanmıştır (14 Aralık 1995)

2 Republika Srpska deyimini, İngilizce metinde de bu Sırpça biçimde kullanılmıştır. Bu deyim, Bosna Hersek devletini oluşturan parçalardan biri olan Sırp etnik grubunun egemenliğindeki Cumhuriyet ile, 1992'de kurulmuş yeni Yugoslavya'nın iki parçasından biri olan Sırbistan Cumhuriyetini ayırd etmek için kullanılmaktadır.

3 Birinci Ek "Barış Yerleşiminin Askeri Yönleri" başlığını taşımaktadır.

maddesinde, "kalıcı bir barışın kurulabilmesi için insan haklarına saygı gösterilmesinin ve mülteciler ile yerinden edilmiş kişilerin korunmasının yaşamsal önemi olduğu" belirtilmiştir.

Çerçeve anlaşmasının tarafları, kurulması öngörülen kurumlar arasında bir "İnsan Hakları Komisyonu"nun bulunmasını da, "memnuniyetle karşılamış ve onaylamışlardır" (madde VI).

Anlaşmanın eklerinde, insan hakları sorunlarının çeşitli yönlerini doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren hükümlere rastlanmaktadır. Altıncı Ek ise, özellikle insan hakları konularını düzenlemek amacıyla kabul edilmiştir.

Taraflar, Altıncı Ek'in Ekinin Birinci Bölümünde gösterilen insan haklarıyla ilgili hükümlere⁴ tam olarak uymayı kabul etmişlerdir. (Çerçeve Anlaşma, madde I).

Dayton Anlaşmalarıyla ortaya çıkan yeni Bosna-Hersek Devleti, iki bölgeden⁵ oluşmaktadır: "Bosna-Hersek Federasyonu" ile "Republika Srpska". *Republika Srpska*'nın, Sırp etnik grubunun egemenliğinde olmasına karşılık, Bosna-Hersek Federasyonunun Boşnak (Müslüman) ve Hırvatları biraraya getiren bir bölge olması öngörülmüştür. Bu konular, Dayton Anlaşmalarının Dördüncü Ekini oluşturan "Bosna-Hersek Anayasası"nda düzenlenmiştir. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklere ilişkin konulara da, bu Anayasada ayrıntılı biçimde yer verilmiştir (madde II).

Dayton Anlaşmalarının Altıncı Eki, bir Bosna-Hersek İnsan Hakları Komisyonu kurulmasını öngörmüştür. Bu İnsan Hakları Komisyonu iki bölümden oluşmaktadır: İnsan Hakları Ombudsmanı⁶ ile İnsan Hakları Mahkemesi⁷.

Bir bütün olarak Komisyonun görevi, Dayton Paris Andlaşmalarının taraflarınca⁸ yapıldığı görülen veya yapıldığı ileri sürülen insan hakkı ihlalleriyle ilgili konuları inceleyip, sonuçlandırmaktır.

Ombudsperson, Altıncı Ek uyarınca, 5 yıllık bir süre için Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü Dönem Başkanınca atanmıştır. Ombudsperson, İnsan hakkı ihlalleri karşısında, kendiliğinden ya da kendisine yapılmış başvuru üzerine inceleme ve soruşturma

4 Bkz. aşağıda II/1 "Mahkemenin Uygulayacağı İnsan Hakları Belgeleri".

5 İngilizce metne göre Bosna ve Hersek; Bosna ve Hersek Federasyonu ile Republika Srpska adı verilen iki "Entity"den oluşmaktadır (Anayasa, madde I/3). "Entity" sözcüğünü, burada, "Eyalet" diye Türkçeye çevirmek de uygun olabilir.

6 Türk Ombudsman bir Bayan (İsviçreli B. Elçi Dr. Gret Haller) olduğu için, uygulamada Ombudsperson deyiminin kullanılması tercih edilmektedir.

7 İngilizce metinde bu birimin adı "Human Rights Chamber"dır. Buradaki "Chamber" Sözcüğünü Türkçeye "Oda" diye çevirmek doğru değildir. Türkçede "Oda" Ticaret Odası, Tabip Odası gibi meslek kuruluşları için kullanılır. Human Rights Chamber ise, kuruluşu, üyeleri ve işlevleri açısından tam bir mahkemedir. "Chamber" sözcüğü bu anlamda, birden çok bölümden oluşan bir Mahkemenin, dairelerinden birini anımsatmaktadır.

8 "Taraflar" deyimini için bkz. aşağıda I/2. -Kendilerine karşı mahkemeye başvuruda bulunabilecek olanlar-.

yapar. Bireyler, hükümet dışı örgütler (NGO'lar) ve birey toplulukları Ombudsperon'a başvurabilir. Ayrıca, Dayton-Paris Anlaşmalarının tarafları Bosna-Hersek Devleti ile Bosna-Hersek Federasyonu ve Republika Srpska'nın başvuru hakkı vardır.

I- BOSNA HERSEK İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN KURULUŞU VE İŞLEYİŞİ

1. Kuruluş ve Örgütlenme

İnsan Hakları Mahkemesi 14 üye yargıçtan oluşan bir yargı organıdır. Yargıçların sekizi, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nce seçilmiştir⁹. Bosna-Hersek Federasyonu iki Boşnak (Müslüman) ve iki Hırvat üye atamıştır¹⁰. *Republika Srpska* da iki üye atamıştır¹¹.

Bütün üyelerin, yüksek yargı mevkilerinde görev yapma yeteneği olan ve uzmanlıkları kabul edilmiş hukukçular olması öngörülmüştür (Altıncı Ek, madde VII/3). Üye yargıçlar 5 yıllık bir süre için görevlendirilmişlerdir. Sürenin sonunda yeniden görevlendirilebilmeleri yolu da açıktır.

Üye yargıçlar, görev alanları içindeki eylem ve işlemlerinden dolayı, cezai ya da hukuki bakımdan sorunlu tutulamayacaklardır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince seçilmiş olan yargıçlar ve aileleri, Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesinde öngörülmüş ayrıcalık ve dokunulmazlıklardan yararlanacaklardır.

Hangi usulle görevlendirilmiş olursa olsun, her üye yargıç, kişi olarak görev yapar. Her Yargıç, göreve başlarken tarafsızlık andı içer.

Mahkeme, görevlerini yerine getirmekte ve başka kurumlarla ilişkilerinde tarafsızlık ilkesine bağlı kalacaktır (Altıncı Ek, m. III/5).

Mahkeme, ilke olarak, 7 üyeden oluşan iki Panel halinde çalışır. Panellerin oluşumunda, 7 üyeleden 4'ü Avrupa Konseyince seçilmiş yargıçlardan, iki üye Bosna-Hersek Federasyonunca atanmış yargıçlardan¹² bir üye de *Republika Srpska*'nın atadığı üyelerden görevlendirilir. Başvurular, ilke olarak Panellerde görüşülür. Ancak, Mahkeme başlangıçta Panellere ayrılarak çalışma yerine bir süre iki panelin bir arada toplanmasıyla oluşan Genel Kurul olarak çalışmaya karar vermiştir.

9 Seçilenlerin soyadı sırasına göre adları ve ülkeleri şöyledir: Rona Aybay (Türkiye), Peter Germer (Danimarka) Giovanni Grasso (İtalya), Jacob Möller (İzlanda), Manfred Nowak (Avusturya), Michele Picard (Fransa), Dietrich Rauschning (Almanya), Adam Zielinski (Polonya). Bakanlar Komitesi, daha sonra Peter Germer'i Mahkeme Başkanı seçmiştir.

10 Hasan Balic, Mehmet Dekovic, Z. Juka, V. Markotic.

11 M. Pajic, V. Popovic.

12 Altıncı Etin metninde açıkça belirtilmiş değilse de, Anlaşmaların ruhu, Panellerin oluşumunda Boşnak (Müslüman) ve Hırvat üyelerin sayıca eşit bölünmesine özen gösterilmesini gerektirmektedir.

Mahkemenin sekretarya işlerinden sorumlu bir yazmanı (Registrar) ve çevirmen ve sekreter gibi görevlileri vardır.

Mahkeme çalışma düzenine ilişkin işleri kendi hazırladığı İçtüzük hükümlerine göre yürütmektedir. Mahkemenin görüşmeleri gizlidir. Duruşmalar aleni olarak yapılır. Duruşmanın tamamen ya da kısmen gizli yapılmasını gerektiren nedenler varsa, basın mensupları ve dinleyiciler dışarı çıkarılabilir¹³.

Mahkemede kullanılan diller, İngilizce, Boşnakça, Hırvatça ve Sırpçadır¹⁴. Mahkeme, çalışmalarının Saraybosna'da yürütür. Gerekli görülen hallerde, başka yerlerde de oturum ya da inceleme yapılabilir.

Mahkeme, soruşturma yapmak ya da başka bir iş için başka yerde görev yapmak üzere bir ya da bir kaç üyesine görev verebilir.

Oturumların sayısı ve tarihleri Mahkemece kararlaştırılır. Gerekli görülen hallerde Mahkeme, Başkanın ya da Üyelerden üçte birinin istemi üzerine de toplanabilir.

2. Kendilerin Karşı Mahkemeye Başvuruda Bulunulabilecek Olanlar

İnsan hakkı ihlalinde buldukları iddiasıyla aleyhinde Bosna-Hersek İnsan Hakları Mahkemesine, başvuruda bulunulabilecek olanlar şunlardır:

Bosna-Hersek Federasyonu, *Republika Srpska* ve bu ikisinin birlikte oluşturdukları Bosna-Hersek Devleti. Bu üç varlığa Dayton-Paris Anlaşmalarına taraf oldukları anlamında, kısaca "Taraf" denilmektedir.

"Taraflardan herhangi birince yapıldığı ileri sürülen bir insan hakkı ihlali Mahkemeye o taraf aleyhine bir başvuruda bulunulması yolunu açar. Bu anlamda "Taraf" deyimi, o "Taraf"ın organlarını, görevlilerini ya da o "Taraf"ın organlarının ve görevlilerinin otoritesi altında hareket eden bireyleri kapsar.

3. Mahkemeye Başvuruda Bulunabilecek Olanlar

Bir insan hakkı ihlali iddiasıyla Mahkemeye başvurarak dava açma yetkisi olanlar üçe ayrılabilir: *Ombudsperson*, bir "Taraf", herhangi bir birey (gerçek kişi), tüzel kişi, hükümet dışı kuruluş (NGO) ya da bir birey topluluğu. Bu üç kategoriden her birinin temel özellikleri üzerinde ayrı ayrı durmak yararlı olacaktır.

13 Bu nedenler, ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik, küçüklerin korunması, özel yaşamın korunması olabilir. (İçtüzük, Kural 37/2).

14 İçtüzüğe göre, başvuruların özel durumuna göre, başka dillerin kullanılmasına da izin verilebilir (İçtüzük, Kural 30/3).

A) Ombudsperson

Mahkeme önüne dava getirmek bakımından Ombudsperson çok özel bir konumdadır. Altıncı Ek'e göre, insan hakkı ihlali iddiasıyla İnsan Hakları Komisyonuna yapılmış başvurular, ilke olarak Ombudsperson'un bürosunca alınır. Bunun istisnası, başvuruda bulunanın, başvurusunun Mahkemece incelenmesini özellikle belirtmiş olmasıdır (madde V/1). Ombudsperson yapacağı inceleme üzerine, İnsan Hakları Mahkemesinin yetki alanına giren davaları, her aşamada Mahkemeye havale edebilir (madde V/5).

Kendisine bir başvuru yapılan Ombudsperson'un önünde çeşitli seçenekler vardır¹⁵. Başvuruyu tam incelemeye girişmeksizin Mahkemeye havale etmek. Bunun için tek koşul, konunun Mahkemenin yetki alanına girdiğinin saptanmasıdır.

Başka bir olasılık da şudur: Ombudsperson, insan hakkı ihlali iddiasını bütünüyle soruşturur ve vardığı sonuçla birlikte konuyu Mahkemeye havale eder. Ombudspersonun kullanabileceği bir başka yol da, hakkında rapor yayınladığı bir konuyu, dava biçiminde Mahkemeye getirmektir.

Öte yandan, Ombudsperson her davada, her aşamada bir "mahkemeye yardımcı" (*amicus curiae*) olarak dinlenme isteminde bulunabilir.

B) "Taraf"lar

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu anlamda "Taraf" deyiminin kapsamına Bosna-Hersek Federasyonu, *Republika Srpska* ve bu iki Eyaletten oluşan Bosna-Hersek devleti girmektedir. bunlardan her biri, bir diğeri veya ikisi aleyhine insan hakkı ihlali iddiasıyla dava açabilir. Başka bir deyişle, aşağıda C başlığı altında açıklayacağımız durumlarda, davalı (respondent) olan "Taraf"lar, burada birbirinden davacı olmaktadır.

C) Bireysel Başvuru

Bosna-Hersek İnsan Hakları Mahkemesine Yapılan ve kısaca "bireysel başvuru" olarak anılan başvurulara uygulanan usulde, aleyhine başvuralan tarafın, bu yolun kendi aleyhine işlemesini kabul etmiş olup olmadığını araştırmaya gerek bulunmamaktadır. Çünkü, "Taraf"lar, Altıncı Ek'i onaylamakla, bunu kabul etmiş olmaktadır.

Bu yoldan yararlanarak, Mahkemeye başvurabilecek olanlar, gerçek kişiler (bireyler), tüzel kişiler, hükümet dışı kuruluşlar (NGO'lar) ve kişi topluluklarıdır. tüzel kişi niteliğinde olmayan örgütler ve topluluklar da bu hakdan yararlanabilir.

15 Burada sözkonusu ettiğimiz seçenekler, Mahkemeye ilgili olanlardır. Ombudsperson, kendisine ulaşan başvurular üzerine, konyu Mahkemeye getirmeden başka yetkiler de kullanabilir. Örneğin, yaptığı soruşturmanın sonuçlarını bir rapor haline getirip, ilgililere duyurabilir (madde V).

Başvuruların Bosna-Hersek'te ikamet etmeleri zorunlu olarak aranacak bir koşul değildir. Başvuruların uyrukluğu da, başvuru hakkı açısından önemli değildir.

Ancak, başvuran gerçek ya da tüzel kişinin ya da tüzel kişiliği olmayan grubun ileri sürülen insan hakkı ihlalinin doğrudan doğruya etkilenmiş olması gerekir.

Başvuruların bizzat başvuranlarca (ya da yetkili vekillerince) yapılması ilkedir. Ancak, kayıp ya da ölmüş kişiler için yapılan başvurular, onlar adına hareket eden başkalarınınca yapılabilir.

4. Başvuranların Korunması

"Taraf"lar, herkesin Altıncı Ek uyarınca Mahkemeye başvuruda bulunma hakkına saygı göstermeyi kabul etmişlerdir. Taraflar, "bu hakkın etkili biçimde kullanılmasını engellememe"yi de taahhüt etmişlerdir.

Bundan çıkan sonuç, Mahkemeye başvurmayı düşünen insanların, bu yüzden herhangi bir kötülüğe uğramak korkusundan kurtarılmalarının sağlanmasıdır. "Taraf"lar, kendi yetki alanlarında bulunan insanlara bu güveni vermelidir.

Öte yandan, bu konuda açık bir hüküm olmamakla birlikte, Altıncı Ek'in ruhunun "Taraf"lara, kendi bölgelerinde halka bireysel başvuru yolunun açık olduğunu duyurma ve bu konuda eğitici çalışmalar yapma yükümlüğü getirdiği söylenbilir.

II- MAHKEMENİN YETKİLERİ

Kendisine yapılan bir başvuru üzerine Mahkemenin vermesi gereken ilk karar, başvurunun bir dava olarak "incelenebilir" olup olmadığıdır. İncenebilirlik (*admissibility*) kararı verilip, konu bir dava olarak incelemeye alındıktan sonra, şu iki nihai sonuçtan birine varılacaktır: davanın kesin hükme bağlanması veya "dostça çözüm" (*amicable resolution*) sağlanarak sonuçlandırılması.

Bu iki nihai sonuç dışında, mahkemenin tedbir (geçici önlem) kararları verme yetkisi de vardır. Bu yetkinin mahkemeye açıkça verilmiş olması çok önemlidir. Ayrıca İnsan Hakları Sözleşmesi bu yetkiyi açıkça tanımış değildir. Ancak Strasburg kurumları, bu yetkiyi içtihat yoluyla ve sınırlı bir biçimde elde etmiş görünmektedirler. Buna karşılık Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, Amerikan İnsan Hakları Mahkemesinin çok vahim sonuçlar doğurabilecek ve acil hallerde, telafisi olanaksız zararların önlenmesi için, geçici önlem kararı verme yetkisini tanımıştır (Madde 63).

1. Mahkemenin Uygulayacağı İnsan Hakları Belgeleri

Mahkemenin ihlâl edilip edilmediği konusunda inceleme ve yargılama yapacağı insan hakları belgelerinin başında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve bu Sözleşmeye bağlı yapılmış Protokoller gelmektedir.

Mahkemenin kuruluşuna ve yetkilerine ilişkin hükümlerde bu Sözleşmeyle ve ona bağlı Protokollerle ilgili herhangi bir çekince söz konusu edilmemiştir. Bu durum karşısında, Mahkemenin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini ve Protokollerin tamamını kapsayan bir denetim yapması gerekmektedir.

Altıncı Ek'e göre Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin ve Protokollarının yanısıra, "Taraf"ların saygı göstermek ve uygulamak zorunda oldukları başka uluslararası insan hakları belgeleri de vardır (Altıncı Ek, madde I). Bu belgeler, Altıncı Ek'e eklenmiş olan Ek bölümünde sayılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, hem metin içinde I. maddede belirtilmiş, hem de Ek'teki listede gösterilmiştir.

Altıncı Ek'in Ekinde 16 kalem halinde sayılan bu belgeler¹⁶ şunlardır:

1. Jenosit suçlarının Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (1948);
2. Savaş Kurbanlarının Korunması Hakkında Cenevre Sözleşmeleri (I-IV) (1949) ve bunlara bağlı Cenevre Protokolları (I-II) (1977);
3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950) ve buna sözleşmeye bağlı Protokolları;
4. Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951) ve buna bağlı Protokolları (1966);
5. Evli Kadının Uyraklığı Hakkında Sözleşme (1957);
6. Yurtsuzluğun Azaltılması Sözleşmesi (1961);
7. Irk Ayrımcılığının Her Biçiminin Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi (1965);
8. Kişisel (Civil)¹⁷ ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (Covenant) (1966) ve buna bağlı seçimlik Protokollar (1989);
9. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (1966)
10. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Her Biçimini Ortadan Kaldırma Sözleşmesi (1979)
11. İşkenceye ve Öteki Zalimce, Gayriinsani ve Aşağılayıcı Muamele ve Cezalara Karşı Sözleşme (1984);
12. İşkencenin ve Gayriinsani ya da Aşağılayıcı muamele ve Cezaların Önlenmesi konusunda Avrupa Sözleşmesi (1987);
13. Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989);

16 Burada 16 kalem halinde sayılmış insan hakları belgelerinin AIHS dışındaki 15 kalemi, Bosna-Hersek Anayasasının Birinci Eki olarak Anayasaya Eklenmiştir. AIHS ise, Anayasaya göre, Bosna-Hersek'te, bütün yasalar karşısında ve öncelikle uygulanacaktır (Anayasa, madde II/2).

17 Buradaki "civil" sözcüğünün doğru olarak Türkçeye çevrilmesinde güçlük vardır. Bunu "medenî" diye çevirmek uygarlıkla (medeniyet) ilgili çağrışımlar uyandırdığı için, yerinde değildir. Merhum Prof. Münici Kapani'yi izleyerek "kişisel haklar" deyimini kullanıyoruz. Bkz. KAPANİ, Münici; İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, 1987, s. 29.

14. Bütün Göçmen İşçilerin ve Aile Bireylerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi (1990);
15. Bölgesel Diller ya da Azınlık Dilleri Avrupa Sözleşmesi (*Charter*) (1992);
16. Ulusal Azınlıkların Korunması Hakkında Çerçeve Sözleşmesi (1994);

Burada 16 kalem halinde sayılmış insan hakları belgelerinde güvence altına alınmış olan haklar, özetle, şunlardır: yaşama hakkı, kişi güvenliği, adil yargılama, özel yaşam ve aile yaşamının korunması; konut dokunulmazlığı, haberleşme özgürlüğü; düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, anlatım özgürlüğü, toplanma ve dernek kurma özgürlüğü, evlenme ve aile kurma özgürlüğü, mülkiyet hakkı, eğitim hakkı, seyahat ve yerleşme özgürlüğü.

Bu haklardan yararlanılmasında; cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya başka nitelikteki görüş, ulusal ya da toplumsal (sosyal) köken, bir ulusal azınlıkla bağlılık (mensubiyet), mülkiyet, doğumdan veya başka bir nedendengelen statü açısından ayırım gözetilmeyeceği de Altıncı Ekin I. maddesinde belirtilmiştir (madde I/14). Ayrıca, işkence, gayriinsani ya da aşağılayıcı muamele ve ceza yasağı ile zorunlu çalışma yasağı da belirtilmiştir (madde 1/2 ve 3).

Belirtilmesi gereken önemli bir nokta şudur: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi dışındaki belgelerle ilgili olarak mahkemenin yetkisi ayrımcılık (discrimination) halleriyle sınırlıdır.

2. Mahkemenin Varabileceği Sonuçlar ve Verebileceği Kararlar

Mahkeme, olanak bulunan hallerde, başvuran (davacı) ile aleyhine başvuru "Taraf" arasında "dostça" bir çözüme ulaşılmasına çalışacaktır. Ancak, dostça çözüme ulaşmaya yönelik çabaların "insan hak ve özgürlüklerine saygı" ilkesine uygun olması gerekmektedir (madde IX/1). Başka bir deyişle, ulaşılacak dostça çözüm, Mahkemenin kuruluş amacına ve saygınlığına uygun olmalıdır¹⁸.

Dostça çözüme, davanın başında ya da herhangi bir aşamasında varılabilir. Dostça çözüme ulaşılan hallerde, Mahkeme bir rapor düzenler. Bu rapor "Yüksek Temsilci"ye¹⁹, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü Genel Sekreterine ve Avrupa Konseyi Genel Sekreterine gönderilir. Rapor, kuşkusuz, dostça çözüme ulaşılmış taraflara da verilir. İnsan haklarının korunması amacıyla ya da ilgili Taraflarda Mahkemenin anlaşması ile, bu Rapor, kısmen veya tamamen gizli (*confidential*) evrak işlemi görebilir.

18 İnsan Hakları Mahkemesinin, dostça çözüme ulaşılması için çaba göstermesi, "mahkeme" niteliği açısından yadırganmamalıdır. Mahkemelerin dostça çözümü teşvik etmelerinin başka örneklerine de rastlanmaktadır. Örneğin, İsviçre'nin Nöşatel Kantonundan iktibas edilen HUMK'na göre, yargıç "sonuç vereceği umulan hallerde (tarafları) sulhe de teşvik edebilir" (HUMK, m. 213/I).

19 "Yüksek Temsilci"nin atanmasına ve yetkilerine ilişkin hükümler 10. Ektedir.

Mahkemenin kararları, doğal olarak, gerekçelidir. Mahkeme, aleyhine dava açılmış "Taraf"ın, Altıncı Ek'te belirtilmiş insan haklarını koruma taahhütlerine aykırı davranmış olduğu sonucuna varırsa, bu aykırılığın giderilmesi için neler yapılması gerektiğini ve giderim için parasal ödenceye (tazminata) karar verir.

Davanın görülmesi sırasında, nihai karara ya da dostça çözüme ulaşıncaya kadar, davalı "Taraf" aleyhine geçici önlem (tedbir) kararı verilerek, belli bir davranıştan kaçınması, ya da belli bir uygulamayı durdurması istenilebilir.

Geçici önlem (tedbir) istemleri, mahkemece öncelikle incelenir (madde VII/2-f). Geçici önlem (tedbir) isteminde bulunan tarafın, aleyhine dava açılmış olan Tarafın, Altıncı Ekte belirtilmiş insan haklarını ihlal etmekte olduğu (ya da ihlal etmesi olasılığı bulunduğu) konusunda inandırıcı kanıtlar göstermesi gerekir.

SONUÇ

Bosna-Hersek İnsan Hakları Mahkemesi, yeni bir kurumdur. Bu Mahkeme, AİHS uyarınca kurulmuş olan insan hakları koruma mekanizması model alınarak kurulmuş görünmektedir. Ancak, iki mekanizma arasında önemli farklar da yok değildir. Örneğin AİHS ne göre kurulan sistem, Komisyon ve Mahkeme olarak iki birimden oluşmakta iken Bosna-Hersek'te sadece bir birim vardır²⁰. Buna karşılık, Bosna-Hersek'te var olan Ombudsperson kurumu, Avrupa sisteminde yoktur.

Kanımca, hukuk tekniği açısından en önemli özellik, Bosna-Hersek İnsan Hakları Mahkemesinin geçici önlem (tedbir) kararları verebilmesidir. Bu yetkinin Dayton-Paris Anlaşmalarının Altıncı Ekinde açıkça tanınmış olması, İnsan haklarının korunması açısından çok önemli bir aşama olarak görünmektedir.

Öte yandan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin ve bu Sözleşmeye bağlı Protokollerin, Avrupa Konseyine üye ülkelerce kimi çekincelerle onaylanmış (bazı Protokoller, kimi devletlerce onaylanmamış) olmasına karşılık, bunların tamamının Bosna-Hersek'te öncelikle ve doğrudan uygulanması öngörülmüştür.

Dayton-Paris Anlaşmalarıyla kurulması öngörülen düzenin işlemesi, Bosna-Hersek'teki üç etnik grubun, dayanışma, güven, işbirliği ve iyiniyet gibi duygularla, birlikte yaşama isteğine bağlıdır. İnsan haklarına saygı, bu duyguların gelişmesi için sağlam bir temel olarak kabul edilmelidir.

²⁰ Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ile Mahkemenin tek bir organ halinde birleşmesini sağlamak üzere, değişiklikler öngören bir Protokol (11. Protokol) hazırlanmıştır.